

รายงานส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง แนวทางการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยของประชาชน
ในกรุงเทพมหานครโดยใช้กระบวนการบ้านมั่นคง

จัดทำโดย นางสาวศิริสุดา ขำศิริ

ตำแหน่ง นักพัฒนาสังคมชำนาญการ
สังกัด กลุ่มงานพัฒนาที่อยู่อาศัย สำนักงานการพัฒนาชุมชน
สำนักพัฒนาสังคม

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรนักบริหารมหานครระดับต้น รุ่นที่ ๔๐
สถาบันพัฒนาข้าราชการกรุงเทพมหานคร
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๕

๑. หัวข้อ การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของประชาชนในกรุงเทพมหานครโดยใช้กระบวนการบ้านมั่นคง

๒. ความสำคัญของการศึกษา / ที่มาของการนำเสนอ

รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในสังคม และสร้างโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ โดยเฉพาะการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ การมีรายได้ที่มั่นคงแก่ประชาชน โดยเน้นกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ผู้ด้อยโอกาส เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมถึงการมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป้าหมายที่ ๑๑ และวาระใหม่แห่งการพัฒนาเมือง (New Urban Agenda) จากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยที่อยู่อาศัย (Un-Habitat) วาระ “การพัฒนาที่อยู่อาศัยและเมืองอย่างยั่งยืน ลดความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ ที่อยู่อาศัยเพียงพอ เชื่อมโยงระหว่างเมืองและชนบท และความหลากหลายของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์” จึงได้กำหนดแผนแม่บทการพัฒนาที่อยู่อาศัย ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “คนไทยทุกคนมีที่อยู่อาศัยถ้วนทั่วและมีคุณภาพชีวิตที่ดีในปี ๒๕๗๙ (Housing For All)”

กรุงเทพมหานครในฐานะเมืองหลวงของประเทศไทย และเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษที่มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลเมืองและประชาชน ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานครพ. ศ. ๒๕๒๘ มาตรา ๘๙ วรรค ๒ (๑๒) ระบุไว้ว่ากรุงเทพมหานครมีอำนาจในการปรับปรุงแหล่งชุมชนแออัดและจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ประกอบกับคำสั่งประธานอนุกรรมการดำเนินนโยบายและแผนงานการพัฒนาที่อยู่อาศัยแต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายและแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับกรุงเทพมหานคร มีอำนาจหน้าที่ในการสนับสนุนการสำรวจจัดทำข้อมูล วิเคราะห์และจัดทำแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับกรุงเทพมหานคร พร้อมทั้งขับเคลื่อนแผนการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับภารกิจของกลุ่มงานพัฒนาที่อยู่อาศัยสำนักงานการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการนำนโยบายของรัฐบาล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนากรุงเทพมหานครและนโยบายของกรุงเทพมหานครด้านที่อยู่อาศัยไปสู่การปฏิบัติ โดยกำหนดเป็นแนวทางแผนการดำเนินงานให้กับเขตหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริม สนับสนุน เกี่ยวกับการจัดหาและพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรอื่นของรัฐ มูลนิธิต่างๆ NGOs และองค์กรต่างประเทศ และบริหารจัดการโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย ซึ่งภารกิจการพัฒนาและจัดการที่อยู่อาศัยเป็นภารกิจใหม่ที่ยังไม่เคยดำเนินการมาก่อน

การปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาสังคมเป็นสายอาชีพที่ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องมีความรู้และทักษะในเชิงสหวิทยาการ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่สภาพแวดล้อม บริบทของประเทศและโลก มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านต่างๆ เช่นโลกไร้พรมแดนยุคดิจิทัล (Digital Age) การใช้ (Internet Of Things) การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Thailand ๔.๐) สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) แนวโน้มการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ของทุกกลุ่มสังคม การทำงานภายใต้การเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) ทำให้องค์ความรู้ที่มีอยู่ไม่เพียงพอ การไม่มีฐานข้อมูลเฉพาะด้านที่อยู่อาศัยของกรุงเทพมหานครที่จะนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายและการวางแผนการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ทำให้เข้าไม่ถึงกลุ่มคนที่เดือดร้อนไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาได้ตรงจุด อีกทั้งยังขาดการสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยสนับสนุนในการทำงาน

จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมองค์ความรู้ วิทยาการ ประสบการณ์ นวัตกรรมและเทคโนโลยี การศึกษาจาก ชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการพัฒนาความรู้ด้านอื่นที่เกี่ยวข้องควบคู่กันไปด้วย รวมถึงตัวอย่างความสำเร็จในการพัฒนาและจัดการชุมชนทุกด้าน เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอาชีพ การท่องเที่ยว การพัฒนาเกษตรสำหรับคนเมือง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และดำเนินการให้มีการจัดทำ ฐานข้อมูลด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัยของกรุงเทพมหานคร เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบายและ การดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับปัญหาในแต่ละพื้นที่ ตรงกับความต้องการของประชาชนทุกกลุ่ม เหมาะสมกับสภาพการณ์และศักยภาพในการพัฒนาของกรุงเทพมหานคร สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน ข้อมูลระหว่างหน่วยงาน มุ่งค้นหาสถานการณ์และถอดบทเรียนการขับเคลื่อนมากำหนดเป็นแนวทางการ ดำเนินงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่ดำเนินการด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย โดย ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรอื่นของรัฐ มูลนิธิต่างๆ องค์กรอิสระ และองค์กรต่างประเทศ ร่วมกันดำเนินงานเป็นเครือข่าย เพื่อบริหารจัดการโครงการที่อยู่อาศัย สำหรับผู้มีรายได้น้อยทุกกลุ่ม ทุกช่วงวัยให้ประสบความสำเร็จ จนนำไปสู่การมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงของ ประชาชนในกรุงเทพมหานครได้อย่างยั่งยืน

๓. วัตถุประสงค์

๓.๑ เพื่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และ ประสบการณ์ในการทำงาน การสร้างประชาคมการทำงาน การส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม การติดต่อสื่อสาร เกี่ยวกับการพัฒนาและจัดการที่อยู่อาศัย ระหว่างหน่วยงานที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยทั้ง หน่วยงานของกรุงเทพมหานคร หน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาคประชาสังคมด้านการ พัฒนาที่อยู่อาศัย

๓.๒ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ชีตความสามารถและทักษะต่าง ๆ ให้แก่บุคลากรในองค์กรด้วย การส่งเสริมและพัฒนาความรู้ นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาและจัดการ ที่อยู่อาศัย

๓.๓ เพื่อให้มีการนำข้อมูล/องค์ความรู้ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย

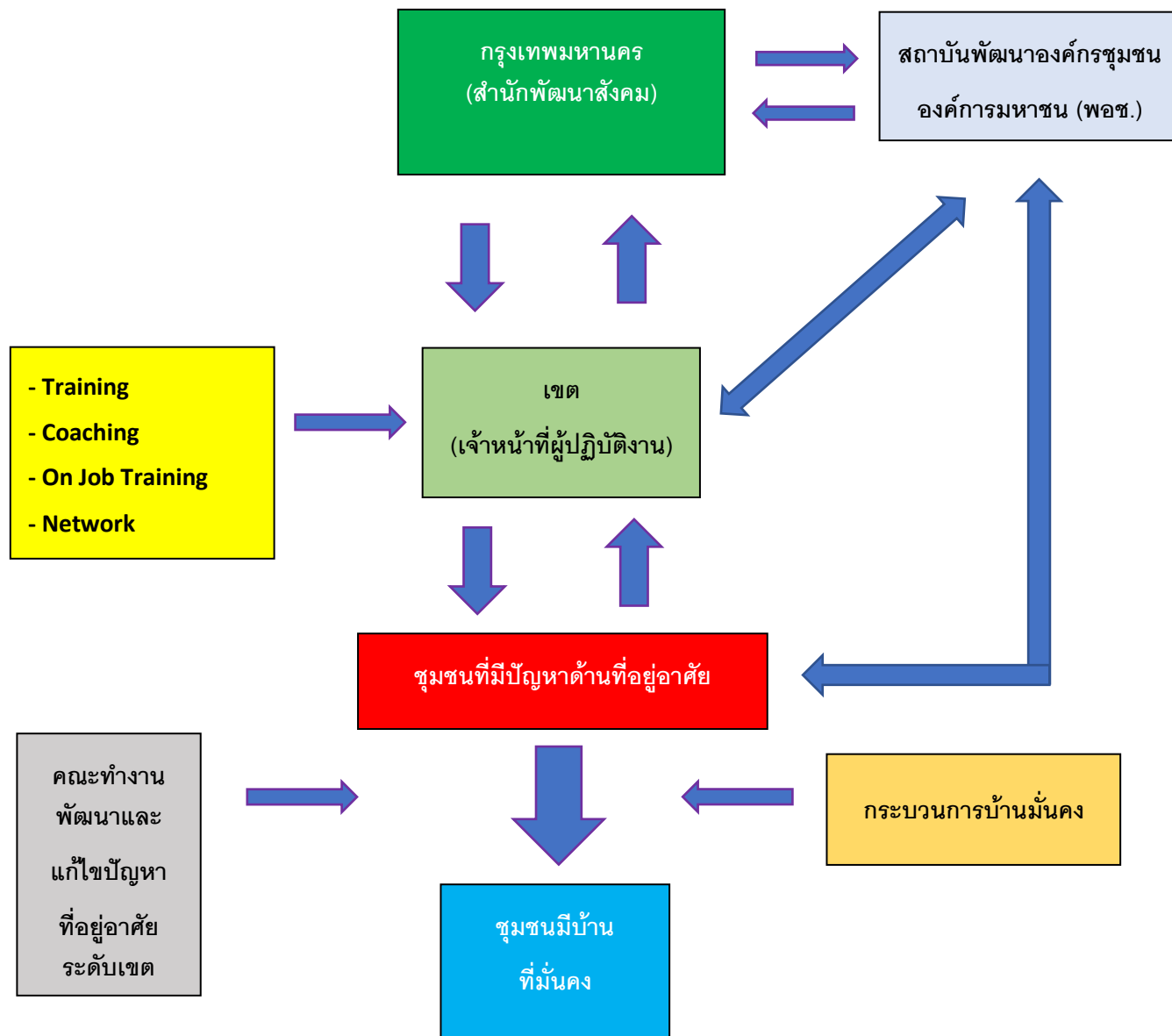
๔. เป้าหมาย

๔.๑ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานมีความรู้ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมกับพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านช่องทางต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการวางแผน การดำเนินงานได้ตรงกับความต้องการและปัญหา ทันต่อสถานการณ์

๔.๒ เกิดเครือข่ายในการดำเนินงานด้านการพัฒนาและจัดการที่อยู่อาศัย ระหว่างหน่วยงาน ของกรุงเทพมหานคร หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ หน่วยงานภาคีภายนอก และเครือข่ายภาคประชาชน

๔.๓ ส่งเสริมให้เขตจัดตั้งเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการ ในรูปแบบคณะทำงานพัฒนา และแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ระดับเขต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ด้านสังคม เปลี่ยนแปลงพื้นที่เสื่อมโทรมให้เป็นพื้นที่ที่เกิดประโยชน์ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

การดำเนินงานแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของประชาชนในกรุงเทพมหานครโดยใช้กระบวนการบ้านมั่นคง

๕. แนวคิด/หลักการที่ใช้ในการศึกษา

๕.๑ แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

๕.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย (Networking)

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มีการติดต่อ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่าย นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบติดต่อด้วยการเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่น การส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อ แต่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย

การสร้างเครือข่าย หมายถึง กิจกรรมในการก่อให้เกิดกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นกลุ่มองค์กร หรือกลุ่มบุคคล เพื่อวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรม หรือการผลิตระหว่างองค์กรสมาชิก ต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้าที่จะทำความตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย นฤมล นิราทร กล่าวว่า เป็นเพราะ

๑. ต้องการมีเพื่อนในการทำงาน ต้องการมีหมู่ มีพวก
๒. ต้องการทรัพยากรในการทำงาน
๓. ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน
๔. ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา
๕. ต้องการประหยัด
๖. ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน

รวมไปถึงมีปัจจัยเสริมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ คือ ความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ให้เหตุผลว่าการสร้างเครือข่ายทางสังคมเกิดจาก

๑. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน หลากหลาย และขยายตัว จนเกินความสามารถของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่ม ที่จะดำเนินการแก้ไข

๒. เครือข่ายเป็นเครื่องมือหรือยุทธศาสตร์ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม

๓. เพื่อให้การประสานผลประโยชน์เป็นไปอย่างเท่าเทียม

จะเห็นได้ว่าเหตุผลสำคัญของการสร้างเครือข่ายทางสังคม คือ การมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองโดยลำพัง แต่ต้องอาศัยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันจะส่งผลให้สามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย อันเป็นการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ความจำเป็นที่ต้องมีเครือข่าย

การพัฒนางานหรือการแก้ปัญหาใดๆ ที่ใช้วิธีดำเนินงานในรูปแบบที่สืบทอดกันเป็นวัฒนธรรมภายในกลุ่มคน หน่วยงาน หรือองค์กรเดียวกัน จะมีลักษณะไม่ต่างจากการปิดประเทศที่ไม่มีการติดต่อสื่อสารกับภายนอก การดำเนินงานภายใต้กรอบความคิดเดิม อาศัยข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนอยู่ภายใน ใช้ทรัพยากรหรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่พอจะหาได้ใกล้มือ หรือถ้าจะออกแบบใหม่ก็ต้องใช้เวลานานมาก จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนางานอย่างยิ่งและไม่อาจแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ การสร้าง “เครือข่าย” สามารถช่วยแก้ปัญหาข้างต้นได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคล และองค์กรได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารรวมทั้งบทเรียน และประสบการณ์กับบุคคลหรือองค์กรที่อยู่นอกหน่วยงานของตน ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ให้ความร่วมมือและทำงานในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน เสมือนการเปิดประตูสู่โลกภายนอก

การก่อเกิดของเครือข่าย

เครือข่ายแต่ละเครือข่าย ต่างมีจุดเริ่มต้น หรือถูกสร้างมาด้วยวิธีการต่างๆ กัน โดยแบ่งชนิดของเครือข่ายออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครือข่ายชนิดนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีใจตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกันหรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน เข้ามารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ ร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า การดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกในเครือข่ายเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในตัวสมาชิกเอง (ฉันทะ) เครือข่ายเช่นนี้มักเกิดขึ้นในพื้นที่อาศัยความเป็นเครือญาติ เป็นคนในชุมชนหรือมาจากภูมิลำเนาเดียวกันที่มีวัฒนธรรม ความเป็นอยู่คล้ายคลึงกันมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยจัดตั้งเป็นชมรมที่มีกิจกรรมร่วมกันก่อน เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจึงขยายพื้นที่ดำเนินการออกไป หรือมีการขยายเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ของกลุ่มมากขึ้น ในที่สุดก็พัฒนาขึ้นเป็นเครือข่ายเพื่อให้ครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิกได้กว้างขวางขึ้น เครือข่ายประเภทนี้ มักใช้เวลาก่อร่างสร้างตัวที่ยาวนาน แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วมักจะเข้มแข็ง ยั่งยืน และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเพิ่มขึ้น

๒. เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายจัดตั้งมักจะมีความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ การจัดตั้งอยู่ในกรอบความคิดเดิมที่ใช้กลไกของรัฐผลักดันให้เกิดงานที่เป็นรูปธรรมโดยเร็ว และส่วนมากภาคีหรือสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมักจะได้มีพื้นฐานความต้องการ ความคิด ความเข้าใจ หรือมุมมองในการจัดตั้งเครือข่ายที่ตรงกันมาก่อนที่จะเข้ามารวมตัวกัน เป็นการทำงานเฉพาะกิจชั่วคราวที่ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไปในที่สุด เว้นแต่ว่าเครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดี ดำเนินงานเป็นขั้นตอนจนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดเป็นความผูกพันระหว่างสมาชิกจนนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่าย ที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากลุ่มสมาชิกจะยังคงรักษาสถานภาพของเครือข่ายไว้ได้ แต่มีแนวโน้มที่จะลดขนาดของเครือข่ายลงเมื่อเปรียบเทียบกับระยะก่อตั้ง

๓. เครือข่ายวิวัฒนาการ เป็นการถือกำเนิดโดยไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติตั้งแต่แรก และไม่ได้เกิดจากการจัดตั้งโดยตรง แต่มีกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล/องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้างๆ ในการสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกัน โดยยังไม่ได้สร้างเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เฉพาะที่ชัดเจนนัก หรืออีกลักษณะหนึ่งคือถูกจุดประกายความคิดจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการได้รับฟังหรือการไปได้เห็นการดำเนินงานของเครือข่ายอื่นๆ มาแล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกันสร้างพันธะสัญญาเป็นเครือข่ายช่วยเหลือและพัฒนาตนเอง เครือข่ายที่ว่านี้แม้จะไม่ได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงตั้งแต่แรก แต่ถ้าสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดี เมื่อได้รับการกระตุ้นและสนับสนุน ก็จะสามารถพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง ทำนองเดียวกันกับเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เครือข่ายในลักษณะนี้พบเห็นอยู่มากมาย เช่น เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพ เป็นต้น

การรักษาเครือข่าย

ตราบไคที่ภารกิจเครือข่ายยังไม่สำเร็จย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาเครือข่ายไว้ ปรึกษาประคองให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้ และบางกรณีหลังจากเครือข่ายได้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายแล้ว ก็จำเป็นต้องรักษาความสำเร็จของเครือข่ายไว้ หลักการรักษาความสำเร็จของเครือข่าย มีดังนี้

- มีการจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายจะก้าวไปสู่ช่วงชีวิตที่ถดถอย หากไม่มีกิจกรรมใดๆ ที่สมาชิกของเครือข่ายสามารถกระทำร่วมกัน เนื่องจากไม่มีกิจกรรมก็ไม่มีกลไกที่จะดึงสมาชิกเข้าหากัน สมาชิกของเครือข่ายก็จะไม่มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กัน เมื่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกลดลงก็ส่งผลให้เครือข่ายเริ่มอ่อนแอ สมาชิกจะเริ่มสงสัยในการคงอยู่ของเครือข่าย บางคนอาจคิดไปว่าเครือข่ายล้มเลิกไปแล้ว ความยั่งยืนของเครือข่ายจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้มีการจัดกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งกิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นแบบแผน (pattern) ของการกระทำที่สมาชิกของเครือข่ายยอมรับโดยทั่วกัน ด้วยเหตุนี้ การที่จะรักษาเครือข่ายไว้ได้ต้องมีการกำหนดโครงสร้างและตารางกิจกรรมไว้ให้ชัดเจน ทั้งในแง่ของเวลา ความถี่ และต้องเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ เพียงพอที่จะดึงดูดสมาชิกให้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเป็นกิจกรรมเดียวที่ใช้สำหรับสมาชิกทุกคน กล่าวคือ ควรจะมีกิจกรรมย่อยที่หลากหลายเพียงพอที่จะตอบสนองความสนใจของสมาชิกกลุ่มย่อยในเครือข่ายด้วย โดยที่กิจกรรมเหล่านี้ก็ยังคงอยู่ในทิศทางที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายของเครือข่าย กิจกรรมเหล่านี้อาจจัดในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การวางแผนงานร่วมกัน การพบปะ เพื่อประเมินผลร่วมกันประจำทุกเดือน เป็นต้น หรือจัดในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น จัดกีฬา สันทนาการระหว่างสมาชิก จัดงานประเพณีท้องถิ่นร่วมกัน เป็นต้น ในกรณีที่เครือข่ายครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางมาก กิจกรรมไม่ควรรวมศูนย์อยู่เฉพาะส่วนกลาง ควรกระจายจุดพบปะสังสรรค์หมุนเวียนกันไปเพื่อให้สมาชิกเข้าร่วมได้โดยสะดวก

- การรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย สัมพันธ์ภาพที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการรักษาเครือข่ายให้ยั่งยืนต่อไป ความสัมพันธ์ที่เป็นเสมือนน้ำมันที่คอยหล่อลื่นการทำงานร่วมกันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น เมื่อใดที่สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกบาดหมางไม่เข้าใจกัน หรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกันโดยหาข้อตกลงไม่ได้ สัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกก็จะเริ่มแตกร้า ซึ่งหากไม่มีการแก้ไขอย่างทันท่วงที ก็จะนำไปสู่ความเสื่อมถอย และความสิ้นสุดลงของเครือข่ายได้ ดังนั้น ควรมีการจัดกิจกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยเฉพาะ และควรจัดอย่างสม่ำเสมอไม่ใช่ว่าจัดในช่วงที่มีปัญหาเกิดขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้สมาชิกของเครือข่ายพึงตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสัมพันธ์ภาพเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจกันที่อาจเกิดขึ้น สมาชิกควรแสดงความเป็นมิตรต่อกัน เมื่อเกิดความขัดแย้งต้องรีบแก้ไขและดำเนินการไกล่เกลี่ยให้เกิดความเข้าใจกันใหม่ และควรมีมาตรการป้องกันปัญหาก่อนที่จะเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน เช่น ในการจัดโครงสร้างองค์กร ควรแบ่งอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจนและไม่ซ้ำซ้อน การกำหนดเป้าหมายการทำงานที่สมาชิกยอมรับร่วมกัน การจัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอ การกำหนดผู้นำที่เหมาะสม การกำหนดกติกาอันเป็นที่ยอมรับร่วมกัน เป็นต้น

- การกำหนดกลไกสร้างระบบจูงใจ สมาชิกจะยังเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายตราบเท่าที่ ยังมีสิ่งจูงใจเพียงพอที่จะดึงดูดให้เข้าไปมีส่วนร่วม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกำหนดกลไกบางประการที่จะช่วยจูงใจให้สมาชิกเกิดความสนใจอยากเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งตามทฤษฎีแรงจูงใจแล้ว ปัจจัยต่างก็มีสิ่งจูงใจที่ต่างกัน ดังนั้น ควรทำการวิเคราะห์เพื่อบ่งชี้ถึงแรงจูงใจที่แตกต่างหลากหลายในแต่ละบุคคล แล้วทำการจัดกลุ่มของสิ่งจูงใจที่ใกล้เคียงกันออกเป็นกลุ่ม ๆ อาทิ ค่าตอบแทน เกียรติยศชื่อเสียง การยอมรับ ฯลฯ อันจะนำไปสู่มาตรการในการสร้างแรงจูงใจสำหรับบุคคลในแต่ละกลุ่มอย่างเฉพาะเจาะจง ถ้าจำเป็นจะต้องให้ค่าตอบแทนเพื่อเป็นสิ่งจูงใจ ควรเป็นการแลกเปลี่ยนกับผลงานมากกว่าการให้ผลตอบแทนในลักษณะเหมาจ่าย กล่าวคือ ผู้ที่รับค่าตอบแทนต้องสร้างผลงานเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน โดยผลงานที่ได้ต้องสนับสนุนและสอดคล้องกับ

วัตถุประสงค์ของการพัฒนาเครือข่าย และควรมีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรให้ชัดเจน เพื่อสร้างทักษะผูกพันระหว่างผู้รับทุนและผู้ให้ทุน การให้ค่าตอบแทนก็ไม่ควรให้ทั้งหมดในงวดเดียว เพื่อให้มีการปรับลดค่าตอบแทนได้หากผู้รับทุนไม่ดำเนินการตามสัญญา ในกรณีที่ต้องการให้เกิดเกียรติยศและชื่อเสียงเป็นสิ่งจูงใจ โดยเฉพาะในงาน พัฒนาสังคมที่มักจะไม่มีการค่าตอบแทนการดำเนินงาน จำเป็นต้องหาสิ่งจูงใจอื่นมาชดเชยสิ่งตอบแทนที่เป็นตัวเงิน ตามทฤษฎีของ Maslow ความต้องการการยกย่องจากผู้อื่น (esteem needs) ที่อยู่ในรูปของอำนาจเกียรติยศ ชื่อเสียง หรือสถานะทางสังคม เป็นสิ่งที่นำมาใช้จูงใจได้ อาจทำเป็นรูป “สัญลักษณ์” บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการได้รับเกียรติยศ การยกย่องและมีคุณค่าทางสังคม เช่น การประกาศเกียรติยศ เชื้อชาติเกียรติยศ โล่เกียรติยศ เป็นต้น โดยสัญลักษณ์เหล่านี้ต้องมีคุณค่าเพียงพอให้เขาปรารถนาอยากที่จะได้ และควรมีเกียรติยศหลายระดับที่จูงใจสมาชิกเครือข่ายให้ร่วมมือลงแรงเพื่อไต่เต้าไปสู่ระดับที่สูงขึ้นต่อไป ซึ่งจะช่วยให้เกิดความต่อเนื่อง และควรมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่รายชื่อคนกลุ่มนี้อย่างกว้างขวาง

- การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ หลายเครือข่ายต้องหยุดดำเนินการไปเนื่องจากขาดแคลนทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินงานที่เพียงพอ ทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และบุคลากร ที่สำคัญคือเงินทุนในการดำเนินงาน ซึ่งเปรียบเสมือนเลือดที่ไหลเวียนหล่อเลี้ยงเครือข่ายให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ เมื่อขาดเงินทุนเพียงพอที่จะจุนเจือ เครือข่ายอาจต้องปิดตัวลงในที่สุด หากได้รับการสนับสนุนจะต้องมีระบบตรวจสอบการใช้จ่ายอย่างรัดกุม และมีการรายงานผลเป็นระยะ หากการดำเนินงานไม่คืบหน้าอาจให้ระงับทุนได้

- การให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไข้ปัญหา เครือข่ายอาจเกิดปัญหาระหว่างการดำเนินงานได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายที่เพิ่งเริ่มดำเนินการใหม่ๆ การมีที่ปรึกษาที่ดีคอยให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือ จะช่วยให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้ และช่วยหนุนเสริมให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ควรมีที่ปรึกษาเพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือให้คำแนะนำ เป็นแหล่งข้อมูลให้ศึกษาค้นคว้า และช่วยอบรบภาวะความเป็นผู้นำให้กับสมาชิกเครือข่าย

- การสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง องค์กรหรือเครือข่ายที่เคยประสบความสำเร็จกลับต้องประสบกับความล้มเหลวอย่างรุนแรงเมื่อเวลาผ่านไป เพราะไม่ได้ “สร้างคน” ขึ้นมาเพื่อสานต่อภารกิจของเครือข่าย จำเป็นต้องสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง เครือข่ายต้องคัดเลือกคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมทั้งความรู้ความสามารถ การมีประสบการณ์ร่วมกับเครือข่ายและที่สำคัญคือเป็นที่ยอมรับนับถือ และสามารถเป็นศูนย์รวมใจของคนในเครือข่ายได้ ดำเนินการให้คนเหล่านี้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเพิ่มประสบการณ์ในการทำหน้าที่เป็นสมาชิกแกนหลัก เพื่อสืบสานหน้าที่ต่อไปเมื่อสมาชิกแกนหลักต้องหมดวาระไป

๕.๑.๒ แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network)

เครือข่ายทางสังคม (Social Network) หมายถึง รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Pattern of Social Relationship) ของปัจเจกบุคคล (Individual) กลุ่ม (Group) และองค์กร (Organization) ผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ในรูปแบบต่างๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลายตลอดจนมีเป้าหมายร่วมกัน

ชนากิตติ์ ราชพิบูลย์ ได้อธิบายว่า การสร้างเครือข่ายการทำงาน เป็นวิธีการทำงานที่ได้รับ ความนิยมทั้งในภาคธุรกิจและในการทำงานเชิงพัฒนาสังคม ซึ่งในโลกธุรกิจนั้นแนวความคิดของ ระบบเครือข่าย ได้เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยเริ่มจากธุรกิจของการจัดหางานทำและการสรรหาบุคคลที่เหมาะสม แต่สำหรับ ในทางสังคมวิทยา เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Social-Network) อย่างหนึ่ง ที่แตกต่างไป จากกลุ่ม โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจนแน่นอน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก และมีความเป็นรูปธรรมมองเห็นได้ แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกใน เครือข่ายอาจจะมองเห็นเป็นรูปธรรม หรือมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมก็ได้ ซึ่งเครือข่ายที่มองเห็นเป็นรูปธรรม มี ๓ ลักษณะ คือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการ อยู่ร่วมกัน แต่เครือข่ายไม่มีโครงสร้างแน่นอนตายตัว อาจมีการกำหนดหน้าที่ให้สัมพันธ์กัน ในเครือข่ายไม่มี ใครบังคับใครให้ทำอะไรได้ แต่ละคนหรือกลุ่มองค์กรต่างเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอๆ กัน

บุญมาก ศิริเนาวกุล กล่าวว่า เครือข่ายสังคม (Social Network) หมายถึง โครงสร้างทาง สังคมซึ่งสามารถที่จะสร้างเป็นเครือข่ายได้อย่างใดอย่างหนึ่งได้ โดยการใช้โหนด (Node) สัญลักษณ์เป็นวงกลม ซึ่งหมายถึง คน หรือกลุ่มคน หรือองค์กร และมีเส้นเชื่อมระหว่างกันที่เรียกว่า Ties เพื่อแสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์กันในลักษณะเฉพาะต่างๆ กันไป เช่น เพื่อนญาติครอบครัว ความเกลียด ความขัดแย้ง ความคิด คุณค่าทางสังคม วิสัยทัศน์ เราสามารถสร้างเครือข่ายนี้ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับ ประเทศหรือระดับโลก และเครือข่ายสังคมมีบทบาทสำคัญในการร่วมแก้ไขปัญหา ช่วยให้องค์กรสามารถ ทำงานต่อไปได้ และสามารถที่จะหาหนทางที่จะให้แต่ละคนหรือกลุ่มบุคคล สามารถไปสู่จุดหมายปลายทาง ได้ด้วยการติดต่อสัมพันธ์กัน คุยกัน เพื่อขยายความสัมพันธ์ตามจุดหมายที่เราอยากจะได้เท่าที่ทำได้

องค์ประกอบของเครือข่ายทางสังคม (Social Network Components)

องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย มีอยู่ ๗ ประการ ประกอบด้วย (๑) การรับรู้ มุมมองร่วมกัน (๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (๓) การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (๔) การมีส่วนร่วม ของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (๕) มีกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (๖) มีการพึ่งอิงร่วมกัน และ (๗) การมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน

แนวทางการสร้างและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ (Net-working)

เครือข่ายความร่วมมือ เป็นกระบวนการของการเข้าร่วมมือกัน เพื่อพัฒนาหรือจัดกิจกรรม ที่กลุ่มบุคคล หรือองค์กรสนใจร่วมกัน เครือข่ายความร่วมมือจะนำไปสู่พลังในการจัดการกับปัญหา ทั้งในระดับ ท้องถิ่นและสังคมโดยรวม ความร่วมมือในลักษณะดังกล่าวนี้ได้ก่อตัวเคลื่อนไหว และพัฒนามากว้างขวาง ออกไป เช่น เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายเอดส์ เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ลักษณะสำคัญของเครือข่ายความร่วมมือ มีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. มีองค์กร กลุ่ม หรือบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปเข้าร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกัน
๒. มีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
๓. จัดกระบวนการของความร่วมมือเพื่อให้สามารถนำเอาวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่มี ร่วมกันไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุผล

คุณลักษณะสำคัญดังกล่าวจะส่งเสริมให้องค์กรมีความเข้มแข็ง เพราะแทนที่จะคิดคนเดียว ทำกิจกรรมคนเดียว เครือข่ายจะทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมตามลักษณะความสนใจ เกิดการแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ สร้างความชำนาญในการทำงาน ระดมสรรพกำลัง จัดโครงสร้างองค์กรความร่วมมือ และกระบวนการภายใต้ความร่วมมือ จัดกติกามารยาทเพื่อให้ความเคลื่อนไหวมีพลัง สังคมมีการแลกเปลี่ยน ทักษะ สร้างโอกาสในการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร และการมีส่วนร่วม ซึ่งกระบวนการพัฒนาเช่นนี้มีความจำเป็น มากทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

การสร้างและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญหนึ่งในกระบวนการ เสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ขบวนการประชาคม ประชาสังคม ซึ่ง ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ ได้สรุปขั้นตอน การสร้างและพัฒนาเครือข่ายไว้ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การร่วมกันกำหนดจุดมุ่งหมายของเครือข่าย

ขั้นที่ ๒ การตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์

ขั้นที่ ๓ การสร้างและพัฒนาแผนปฏิบัติ

ขั้นที่ ๔ ส่งเสริมบทบาทและกระบวนการตัดสินใจของแต่ละกลุ่ม

ขั้นที่ ๕ พัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร

ขั้นที่ ๖ พัฒนาโครงสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

ขั้นที่ ๗ การพัฒนาทรัพยากรและแหล่งทุนของเครือข่าย

องค์ประกอบอันเป็นปัจจัยทางการบริหารที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของเครือข่าย มีดังต่อไปนี้

๑. กระบวนการติดต่อสื่อสาร จะต้องมีความสม่ำเสมอ ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร เทคนิค ประสบการณ์ ตลอดจนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีการสรุปความก้าวหน้าในผลการ ดำเนินกิจกรรมของสมาชิกและเครือข่าย

๒. การพิจารณาถึงความต้องการของมวลสมาชิกเครือข่าย การได้แลกเปลี่ยนทัศนคติมุมมอง ต่อการพัฒนาหรือเป้าหมายของกิจกรรมในความร่วมมือ ตลอดจนขบวนการตัดสินใจร่วมใจในการกำหนด เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกสามารถแปลงไปสู่การปฏิบัติและประสานความร่วมมือได้

๓. องค์กรความร่วมมือ และโครงสร้างเครือข่ายมีประสิทธิภาพ ตอบสนองต่อการประสาน ความร่วมมือ โดยลักษณะขององค์กรความร่วมมือ สามารถป้องกันการแทรกแซง จากองค์กรใดองค์กรหนึ่ง และลดปัญหาความขัดแย้ง ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงได้

๔. ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมบทบาทและการตัดสินใจขั้นดำเนินการของมวลสมาชิก เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ และการสร้างบรรทัดฐานในความร่วมมือ

๕. มีการพัฒนาและระดมทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนแผนในการพัฒนาและระดม ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ

๖. มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์บทบาทของเครือข่ายและมวลสมาชิก เพื่อระดมความร่วมมือ และสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน ทั้งแก่มวลสมาชิกและประชาชนทั่วไป

จึงสรุปได้ว่าเครือข่ายชุมชนมีลักษณะของการรวมกลุ่มกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม มีการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสพการณ์ระหว่างกัน โดยมีรูปแบบที่ไม่ตายตัว สร้างเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม และกลายเป็นพลังในการขับเคลื่อนให้เครือข่ายนั้นๆ มีความเข้มแข็งต่อไป

๕.๑.๓ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนกับการเคลื่อนไหวสังคมแนวใหม่

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน เป็นทฤษฎีการพัฒนาประเทศและชุมชนท้องถิ่นอันเป็นจุดกำเนิดขององค์กรพัฒนาเอกชน เมื่อต้น พ.ศ. ๒๕๒๐ ขบวนการชุมชนเข้มแข็งและประชาสังคมในประเทศไทย ซึ่งกำลังมีบทบาทมากในปัจจุบัน

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในประเทศไทยมีพัฒนาการแบ่งได้เป็น ๓ ระยะ ซึ่งในแต่ละระยะของพัฒนาการได้มีการปะทะและประสานแนวคิดอื่นในกระบวนการดังกล่าว จนทำให้สาระสำคัญของแนวคิดนี้ได้รับการเสริมเติมจนมีความเข้มแข็งและได้รับการยอมรับมากขึ้น

ระยะที่ ๑: แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในฐานะเป็นทางเลือกของการพัฒนา (๒๕๒๐-๒๕๒๙)

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนกำเนิดจากองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งทำงานในชนบทและเฝ้ามองผลกระทบจากแผนพัฒนาประเทศของรัฐ สายแรกคือมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ที่ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นผู้ก่อตั้ง นักวิจัยของมูลนิธิซึ่งฝังตัวอยู่ในชนบทภาคกลางพบว่า ท่ามกลางกระบวนการพัฒนาในระบบทุนนิยมนั้นยังมีกระแสวัฒนธรรมชาวบ้านอยู่ด้วย การพัฒนาประเทศควรยึดแนววัฒนธรรมชาวบ้านเป็นฐาน อีกสายหนึ่งคือสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ผู้นำนักพัฒนาขององค์กรได้แนวคิดจากการประชุมสังคายนาวาติกันที่ ๒ (ค.ศ.๑๙๖๒ - ๑๙๖๕) ซึ่งเสนอว่า ศาสนจักรคาทอลิกต้องเข้าใจวัฒนธรรมพื้นเมืองและต้องทำให้ศาสนาคริสต์กลายเป็นศาสนาพื้นเมือง มิใช่มุ่งปรับเปลี่ยนพื้นเมืองให้เป็นตะวันตก

ระยะที่ ๒: แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในฐานะทฤษฎีพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๓๙)

กลุ่มนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศ ได้เข้าไปทำการศึกษาและพัฒนายกระดับองค์ความรู้และประสบการณ์ของนักพัฒนาและชาวบ้านขึ้น เป็นแนวคิดหรือทฤษฎีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมจนมีความลึกซึ้ง เป็นระบบและได้รับการยอมรับกว้างขวางขึ้น โดยชี้ให้เห็นความสำคัญ ๒ ประการได้แก่ (๑) สถาบันชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนมีสถานะสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติ ชุมชนเป็นระบบซึ่งเป็นแกนกลางของสังคมไทย วัฒนธรรมชุมชนเป็นแกนกลางของวัฒนธรรมไทย โดยพื้นฐานสังคมไทยเป็นสังคมแบบชุมชนไม่ใช่แบบทุนนิยม (๒) เส้นทางการพัฒนาโดยแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นเส้นทางที่ชอบธรรมซึ่งให้ประโยชน์เต็มที่แก่ชาวบ้านพื้นเมืองและเป็นเส้นทางของผู้คนส่วนข้างมากสุดในประเทศ อีกทั้งเป็นเส้นทางที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ความอุดมสมบูรณ์ของเขตรอบปิก และสถานะทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมทางสังคมไทยที่มีหน่วยพื้นฐานคือครอบครัวและชุมชน

ระยะที่ ๓: แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในฐานะอุดมการณ์ของสังคม (พ.ศ.๒๕๔๐ จนถึงปัจจุบัน)

ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนได้รับการขานรับอย่างกว้างขวางจากสังคมและหน่วยงานรัฐ จนมีฐานะกลายเป็นอุดมการณ์ของสังคมไปแล้วโดยปริยาย มีแนวคิดสำคัญที่เข้ามาหลอมรวมและมีส่วนสำคัญ ในการขยายแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง อาทิ: แนวคิดเชิงพุทธ ซึ่งเสนอให้เพิ่มหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้าไปเป็นฐานชุมชนธรรมนิยม, แนวคิดธุรกิจชุมชน นำเอาธุรกิจชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจชุมชนและเชื่อมต่อบริษัทเศรษฐกิจทุน

โดยไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม, แนวคิดมาร์กซิสม์ที่โต้แย้งระบบทุนนิยม แต่ก็ไม่ได้สนับสนุนแนวคิดชุมชนโดยตรงและเป็นแนวคิดที่ต่อต้านจึงอ่อนกำลังลง, และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเสนอแนวทาง ๓ ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนพออยู่พอกิน พึ่งตนเองได้ ขั้นตอนรวมพลังเป็นชุมชนในรูปแบบสหกรณ์ และขั้นตอนการร่วมมือกับองค์กรหรือภาคเอกชนภายนอก

ในขณะที่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน กำลังทำให้เกิดการขยายตัวของขบวนการชุมชนเข้มแข็ง และประชาสังคมขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ช่วงเวลาเดียวกันได้มีเหตุการณ์บ้านเมืองที่วิกฤตและมีความรุนแรงเกิดขึ้นเป็นระยะๆ ซึ่งกลับกลายเป็นหน้าต่างแห่งโอกาสที่กระตุ้นขบวนการให้มีการเติบโตในอัตราเร่ง นอกจากนั้น กระแสประชาสังคมโลกซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movement) ยังเข้ามาหนุนเสริมกระแสประชาชนโดยหลังเหตุการณ์พฤษภาคม ๒๕๓๕ การเคลื่อนไหวเชิงเครือข่ายการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม โรคเอดส์ ยาเสพติด ความยากจน สิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคทางเพศ มิติครอบครัว เยาวชน และอัตลักษณ์ท้องถิ่น ฯลฯ กลายเป็นประเด็นการเคลื่อนไหวที่รัฐเองก็ไม่อาจจัดการปัญหาที่สลับซับซ้อนนี้ได้ จึงต้องพึ่งพาพลังทางสังคมเหล่านี้ร่วมแก้ไข

ยิ่งไปกว่านั้นแนวคิดสิทธิชุมชนโดยเสนห์ จามริก และแนวคิดการมีส่วนร่วมโดยประเวศ วะสี ยังได้รับการบรรจุในรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ๒๕๔๐ โดยมีการตั้งองค์กรอิสระ ๒ องค์กรขึ้นรองรับ ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๕.๑.๓ แนวคิดโครงการบ้านมั่นคง

โครงการบ้านมั่นคง เป็นโครงการสนับสนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนแออัดที่สนับสนุนให้ชุมชนรวมตัวกันเป็นกลุ่ม/องค์กรชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการ โดยได้เริ่มดำเนินการในพื้นที่นาร่อง ๑๐ โครงการ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๖ จากนั้นในปี ๒๕๔๘ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาชุมชนแออัด “บ้านมั่นคง” ๒๕๔๘-๒๕๕๑ และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบในการสนับสนุนการดำเนินงานและงบประมาณอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยมีการปรับเปลี่ยนกรอบงบประมาณจากเดิม ๖๐,๐๐๐ บาทต่อครัวเรือน เพิ่มเป็น ๘๐,๐๐๐ บาทต่อครัวเรือน และในปี ๒๕๖๓ เพิ่มเป็น ๘๙,๘๐๐ บาทต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๖๐ คณะรัฐมนตรีเห็นชอบแผนแม่บทการพัฒนาที่อยู่อาศัยระยะ ๒๐ ปี (๒๕๖๐-๒๕๗๙) ภายใต้วิสัยทัศน์ “คนไทยทุกคนมีที่อยู่อาศัยถ้วนทั่วและมีคุณภาพชีวิตที่ดี” (Housing For All) ซึ่งยึดโยงกับปฏิญญาสากลที่ประเทศไทยให้การรับรองคือเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ ๑๑ ของสหประชาชาติและวาระใหม่ในการพัฒนาเมือง โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) รับผิดชอบดำเนินโครงการเพื่อสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัย พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้มีรายได้น้อยในชุมชนแออัด และได้มอบหมายให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนรับผิดชอบดำเนินโครงการดังกล่าว

การดำเนินงานตามโครงการบ้านมั่นคงเป็นรูปแบบการพัฒนาแนวทางใหม่ที่ชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนาโดยการเชื่อมโยงกลไกท้องถิ่นและภาคีพัฒนาในการทำงานร่วมกัน และร่วมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาของชุมชน เน้นการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยที่ครอบคลุมทั้งเมือง ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการสร้างเครือข่ายของชุมชนในการหนุนช่วยซึ่งกันและกัน การพัฒนาที่อยู่อาศัยคนจนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ครอบคลุมทุกมิติและการเชื่อมโยงกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจของเมือง กระบวนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงจะประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญตั้งแต่กระบวนการสำรวจข้อมูลครัวเรือนชุมชน การวางแผนการพัฒนาทั้งเมือง การออกแบบ และการวางแผนการปรับปรุงชุมชน การดำเนินการก่อสร้าง

ที่อยู่อาศัยและพัฒนาระบบสาธารณูปโภค รวมถึงการสร้างระบบสังคมและข้อตกลงการอยู่ร่วมกันภายในชุมชน ในกระบวนการดังกล่าวจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ดำเนินการ และบริหารจัดการ โดยชุมชนในทุกขั้นตอน ซึ่งเป็นระบบการบริหารจัดการแนวใหม่ที่ชุมชนท้องถิ่นต้องร่วมเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการดำเนินงานโครงการ

หลักคิดสำคัญ

๑. องค์กรชุมชนเป็นแกนหลัก เป็นการดำเนินการโดยองค์กรชุมชนและท้องถิ่น โดยชุมชนและท้องถิ่นเป็นผู้บริหารโครงการ แทนการบริหารโครงการก่อสร้างแบบเดิมที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการให้ การบริหารแนวทางใหม่ คือรัฐจะอุดหนุนงบประมาณค่าพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อมถึงตรงไปยังชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นตัวตั้งในการดำเนินการทุกขั้นตอน สามารถคิด วางแผน และจัดการได้อย่างเต็มที่ โดยมีหน่วยงานท้องถิ่นและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เป็นผู้ช่วยสนับสนุนตามแนวทางใหม่นี้ ชาวบ้านจะเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้รับประโยชน์” หรือ “ผู้ขอความช่วยเหลือ” เป็น “เจ้าของโครงการ” ร่วมกันทั้งชุมชน และใช้กระบวนการบ้านมั่นคงเป็นกระบวนการพัฒนาที่จะเปลี่ยนสภาพ วิถีคิด สถานภาพ และความสัมพันธ์ของชุมชนกับสังคมให้ดีขึ้น

๒. สร้างสังคมมั่นคงในเรื่องที่ดินอยู่อาศัย เป็นการสร้างความมั่นคงในการครอบครองที่ดิน เนื่องจากความมั่นคงในการถือครองที่ดิน จะเป็นพื้นฐานให้เกิดการสร้างชุมชนที่มั่นคง ยั่งยืน โดยเน้นการใช้ที่ดินของรัฐ ที่ดินของเอกชนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ รวมทั้งการหาที่ดินใหม่ในกรณีที่จะต้องมีการรื้อย้าย อันจะนำไปสู่การกระจายการถือครองที่ดินที่เป็นธรรม เช่น การซื้อที่ดิน การเช่าระยะยาว เป็นต้น โดยเน้นสิทธิร่วมกันของชุมชนในการอยู่อาศัยตลอดจนการปรับแก้กฎระเบียบต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาให้มีความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น

๓. สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง บ้านมั่นคงมิใช่เป็นเพียงการสร้างที่อยู่อาศัยที่มั่นคงเท่านั้น แต่จะเน้นการสร้างความมั่นคงของชีวิตด้านสังคมและเศรษฐกิจ เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความสัมพันธ์ต่อกัน และมีการจัดการร่วมกันเป็นการพัฒนาโครงการที่มั่นคงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ สภาพกายภาพที่สวยงาม

๔. วางแผนการแก้ไขปัญหาทั้งเมืองโดยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน บ้านมั่นคงจะเน้นการแก้ไขปัญหาพร้อมกันทั้งเมือง โดยมุ่งให้เกิดแนวทางและแผนการแก้ไขปัญหาที่ครอบคลุมทุกชุมชนที่ไม่มีความมั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัยทั้งเมืองร่วมกัน โดยชุมชนเป็นแกนหลัก ร่วมกับภาคีต่าง ๆ เช่น หน่วยงานท้องถิ่น เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล สถาบันการศึกษา ฝั่งเมือง นักพัฒนาเอกชน ฯลฯ เพื่อร่วมกันวางแผนและจัดกระบวนการพัฒนาเมืองควบคู่กันไป

๕. ความหลากหลายของรูปแบบและแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัย รูปแบบและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในโครงการบ้านมั่นคง ขึ้นอยู่กับความต้องการความสามารถในการจ่ายของชุมชน ผู้เดือดร้อนเงินខေးที่ดินและความเห็นร่วมของคณะกรรมการเมือง ฯลฯ

หลักการดำเนินโครงการ

๑. ให้ชุมชนและเครือข่ายเป็น “เจ้าของโครงการ” ทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นและภาคีที่เกี่ยวข้อง

๒. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เป็นหน่วยงานกลางทำหน้าที่สนับสนุนการดำเนินการโครงการในระยะแรก เพื่อสร้างองค์ความรู้ รูปแบบแนวทางและกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายโอนภารกิจให้ท้องถิ่นและชุมชนร่วมกันดำเนินงานในระยะต่อไป

๓. ประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อรองรับการถ่ายโอนภารกิจด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนจนตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒

๔. การเชื่อมโยงแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินผู้มีรายได้น้อยในเมืองและชนบท ให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาชุมชนและเมืองน่าอยู่ของแผนงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด กลุ่มจังหวัด ภาค และแผนการแก้ไขปัญหาความยากจน

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุก ผู้ไร้ที่ดินอยู่อาศัยในเมืองหรือผู้มีรายได้น้อยที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนเนื่องจากที่อยู่อาศัยไม่มีความมั่นคง มีสภาพชำรุดทรุดโทรม หรือเป็นผู้ประสบปัญหาภัยพิบัติ อัคคีภัย หรือถูกไล่รื้อชุมชน

๒. เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างเป็นระบบ ผู้มีรายได้น้อยมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม เกิดความมั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัยและสิทธิครอบครองที่ดิน รวมทั้งเกิดกระบวนการเรียนรู้และองค์ความรู้ชุมชน

๓. เพื่อให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่ดีของชุมชนท้องถิ่น มีระบบบริหารจัดการองค์กรที่มีประสิทธิภาพตรวจสอบได้ สามารถเชื่อมโยงการพัฒนาระบบทั้งในและนอกชุมชน

๔. เพื่อให้เกิดระบบข้อมูลและแผนรวมในการพัฒนาชุมชน ใช้เป็นแนวทางเชื่อมโยงการพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการ มีการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สวัสดิการ สิ่งแวดล้อม มีการออมทรัพย์เพื่อการสร้างทุนของชุมชน

๕. เพื่อให้เกิดรูปธรรมและรูปแบบในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนอย่างหลากหลาย เกิดการจัดการร่วมกันของชุมชน ท้องถิ่น องค์กรพัฒนาต่างๆ สถาบันวิชาการ และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง

เป้าหมาย/แนวทางสำคัญ

๑. การใช้เรื่องที่อยู่อาศัยเป็นฐานไปสู่การพัฒนาเมือง/ตำบลทุกมิติ สังคมอยู่ดีมีสุขถ้วนหน้า

๒. เกิดคณะกรรมการพัฒนาระดับเมือง/ตำบลที่มีองค์ประกอบจากผู้แทนชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคีพัฒนาต่างๆ

๓. ชุมชนมีบทบาทหลักในการบริหารจัดการแผนงาน งบประมาณ ได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง ลดความเหลื่อมล้ำ

๔. เกิดการพัฒนาผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นนักยุทธศาสตร์ และนักปฏิบัติการในการขับเคลื่อนงานพัฒนา

๕. ใช้โครงการบ้านมั่นคงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเมือง/ตำบลทุกมิติ

๖. เกิดความร่วมมือภาคี ที่มาร่วมในการทำงานพัฒนาทั้งจากชุมชนและหน่วยงานต่างๆ

กระบวนการทำงาน

๑. ใช้กระบวนการสำรวจข้อมูลเมือง/ตำบลในการเชื่อมโยงคนทำงาน การบูรณาการข้อมูลที่มี นำไปใช้ในการทำงานจริงร่วมกันพื้นที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาทั้งเมือง/ตำบล
๒. พัฒนาระบบกลุ่มออมทรัพย์ สร้างกองทุนของตนเอง เพื่อแก้ไขปัญหาแก่ชุมชน
๓. ใช้กลไกสภาองค์กรชุมชน/เครือข่ายชุมชนผู้เดือดร้อนในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่
๔. พัฒนาแผนชุมชนในทุกมิติ บูรณาการแผนชุมชน/ตำบล กับท้องถิ่น เชื่อมโยงแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด
๕. สร้างความร่วมมือกับภาคี หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น
๖. สร้างและการพัฒนาศักยภาพคนทำงาน
 - ๖.๑ ผู้นำที่เป็นนักยุทธศาสตร์ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่รอบรู้และมีความสามารถทุกด้าน มองภาพรวมงานพัฒนา
 - ๖.๒ คนทำงานที่เป็นนักปฏิบัติการ นักเทคนิคที่มีความรู้เฉพาะ เช่น ช่าง บัญชี ระบบบริหารจัดการ กฎหมาย ฯลฯ
๗. บูรณาการแผนที่อยู่อาศัยจากระดับชุมชน/เมือง/ตำบลร่วมกับแผนพัฒนายุทธศาสตร์จังหวัด

กลุ่มเป้าหมาย

๑. เป็นผู้อยู่อาศัย ที่มีบ้านของตนเอง ผู้อยู่อาศัย หรือบ้านเช่าที่อยู่จริงในชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินรัฐและเอกชนอย่างไม่มั่นคง รวมถึงกลุ่มบุกรุกขนาดเล็กที่กระจัดกระจายในเมือง
๒. กลุ่มบ้านเช่า ต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่จริงในชุมชนมาอย่างต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า ๕ ปี ยกเว้นผู้เช่าที่มีเหตุจำเป็นต้องย้ายในกรณีอื่น ให้ขึ้นอยู่กับความเห็นของที่ประชุมคณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการเมืองหรือเครือข่าย และผ่านการรับรองสิทธิ์
๓. กลุ่มบุกรุกขนาดเล็กกระจัดกระจาย ที่มีรายได้น้อยตามแผนแม่บทยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัยระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)
๔. กลุ่มครอบครัวขยาย กรณีบ้านที่มีจำนวนผู้อยู่อาศัยมากกว่า ๕ คนขึ้นไป และมีความแออัด สามารถพิจารณาให้สิทธิ์เพิ่มได้แต่ไม่เกิน ๑ สิทธิ์
๕. กรณีชุมชนที่อยู่ในที่ดินของตนเอง ที่มีความแออัด เสื่อมโทรม และได้รับผลกระทบจากแผนการพัฒนาเมือง ให้พิจารณาเป็นรายกรณีตามความเดือดร้อน

องค์กรผู้เสนอโครงการบ้านมั่นคงเมือง

๑. กลุ่มออมทรัพย์/สหกรณ์เสนอโครงการเพื่อแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยและการบริหารจัดการองค์กร ร่วมกับภาคีพัฒนา
๒. เครือข่ายองค์กรชุมชนระดับตำบล ระดับจังหวัด หรือระดับภาค รวมถึงคณะบุคคล ภาคีประชาสังคม สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานที่ร่วมสนับสนุนการพัฒนาที่อยู่อาศัย เสนอโครงการเพื่อสนับสนุนการพัฒนาขบวนชุมชน/เมือง องค์กรความรู้

เกณฑ์การพิจารณาสีทธิในที่อยู่อาศัย

๑. การพิจารณาสีทธิให้บ้านละ ๑ สีทธิ
๒. กรณีบ้านที่มีผู้อยู่อาศัยมากกว่า ๕ คนขึ้นไป และมีความแออัด สามารถพิจารณาให้สีทธิเพิ่มเติมได้แต่ไม่เกิน ๑ สีทธิ
๓. การพิจารณาเพิ่มสีทธิให้กับบ้านที่อยู่อาศัยกันอย่างแออัด ให้พิจารณาเรื่องรายได้ รายจ่ายประกอบ โดยบ้านที่ได้รับสีทธิเพิ่มต้องเป็นครอบครัวที่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายได้ และการได้สีทธิเพิ่มจะไม่ส่งผลให้พ่อแม่หรือผู้สูงอายุในบ้านต้องถูกทอดทิ้ง
๔. กรณีกลุ่มบ้านเช่า ต้องเป็นผู้อาศัยอยู่จริง และมีระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนต่อเนื่อง ไม่น้อยกว่า ๕ ปี ยกเว้นผู้เช่าที่ย้ายที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน ให้คณะกรรมการชุมชนพิจารณาเป็นกรณีๆ ไป
๕. บ้านหลังหนึ่งสามารถรับสีทธิได้เพียงโครงการเดียว
๖. กรณีการย้ายไปสร้างชุมชนในที่ดินใหม่ หากเป็นเจ้าของบ้านเช่า แต่เจ้าของบ้านไม่ได้ อยู่อาศัยจริงในชุมชน และต้องการที่ดินในชุมชนใหม่เพื่อประโยชน์ในการสร้างรายได้ มิใช่เพื่อการอยู่อาศัยจริงของตนเองและบุตรหลาน ไม่สามารถให้สีทธิได้
๗. กรณีย้ายไปสร้างชุมชนใหม่ ผู้ได้รับสีทธิต้องมีแผนการเข้าอยู่อาศัย หรือปลูกสร้างบ้าน ในระยะเวลาไม่เกิน ๑ ปี

กระบวนการพัฒนาโครงการบ้านมั่นคงเมือง

๑. ประสานหน่วยงานท้องถิ่นและแกนนำระดับเมือง เพื่อสร้างความเข้าใจให้ข้อมูลแนวทาง กับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนและท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมตั้งแต่แรกเริ่มโครงการ
๒. ประชุมชี้แจงระดับเมือง เพื่อให้ทราบข้อมูลและให้ความเห็นเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงาน ในขั้นต้น ในช่วงแรกอาจมีตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมในที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างโอกาสให้ตัวแทนชุมชนได้ทราบ ข้อมูลและรูปธรรมความเป็นมาทำให้ผู้นำองค์กรชุมชนในจังหวัดและภาคส่วนต่างๆ สามารถแลกเปลี่ยน ข้อมูล ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ ได้กว้างขวาง
๓. ประชุมชี้แจงระดับชุมชนและจัดคณะกรรมการระดับชุมชน หลังจากมีการประชุมระดับ เมืองแล้วเทศบาล อบต. และแกนนำชุมชนระดับเมือง/ตำบล จะร่วมจัดเวทีในระดับชุมชน ในห้องครชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรพื้นฐานได้รับทราบข้อมูล สร้างความพร้อมในการดำเนินโครงการ และจัดตั้งคณะกรรมการ โครงการบ้านมั่นคงระดับชุมชน สำหรับชุมชนที่มีความพร้อม
๔. จัดตั้งคณะทำงานหรือคณะกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับพื้นที่ เพื่อเป็นกลไกสนับสนุน การพัฒนา ติดตามสนับสนุนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคง โดยมีคำสั่งรองรับจากองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น หรือสภาองค์กรชุมชนตำบล ประกอบด้วย ผู้แทนชุมชน ผู้แทนเครือข่ายองค์กรชุมชน หน่วยงาน ท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และภาคีพัฒนาอื่นๆ ในท้องถิ่น
๕. วางระบบการทำงานของคณะทำงานหรือคณะกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับพื้นที่ คณะทำงานหรือคณะกรรมการจะต้องวางแผนระบบการทำงานที่สำคัญ เช่น ระบบการประชุม การสำรวจ ข้อมูลชุมชน การวางแผนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยโดยโครงการบ้านมั่นคง การพัฒนาโครงการเพื่อขอรับ สนับสนุนงบประมาณ การสนับสนุนการออกแบบวางผังชุมชน เป็นต้น

๖. สำรวจข้อมูลชุมชน เป็นการสำรวจภาพรวมของชุมชนในประเด็นสำคัญๆ โดยใช้ระยะเวลาสั้นๆ ไม่เกิน ๑ เดือน ให้ได้ผลสรุปรวมของชุมชนทั้งเมือง เพื่อนำไปสู่การวางแผนระดับเมือง/ตำบล ข้อมูลชุมชนที่สำรวจในขั้นนี้ ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนบ้าน ครั้วเรือน สถานภาพความมั่นคงในการอยู่อาศัย การครอบครองที่ดิน ระบบสาธารณสุขโรค องค์กรชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลไกการพัฒนาที่มีอยู่ เป็นต้น

การสำรวจข้อมูลชุมชนนับเป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้องค์กรชุมชนในเมือง/ตำบลเดียวกัน ได้มีโอกาสรู้จักกันมากขึ้น และเป็นขั้นตอนการปฏิบัติการที่เอื้อให้ชาวบ้านในเครือข่ายได้มีโอกาสจัดกลุ่มทำงานด้วยกันได้ รู้จักกันและวางแผนด้วยกัน นอกจากนี้การสำรวจและสรุปข้อมูลของชุมชนในแต่ละเมือง/ตำบล ยังถือเป็นขั้นตอนสำคัญเสมือนเป็นการลงทะเบียนจำนวนคนจน ที่อยู่ในชุมชนทั้งหมดในแต่ละเมืองด้วย ข้อมูลนี้จึงควรมีการรับรองตรวจสอบอย่างรอบครอบ

๗. วางแผนการพัฒนาทั้งเมือง/ตำบล หลังจากการสำรวจข้อมูลชุมชนแล้วเสร็จต้องตรวจสอบผลการสำรวจและใช้ผลจากการสำรวจมาเปรียบเทียบวิเคราะห์ปัญหาความเป็นไปได้ และหลักเกณฑ์การพัฒนา ร่วมกับกลไกพัฒนาอื่นๆ ในท้องถิ่น จัดให้มีการวางแผนพัฒนาที่ครอบคลุมชุมชนทั้งเมือง ภายในระยะเวลาประมาณ ๓ ปี ในกระบวนการนี้จำเป็นต้องพิจารณาถึงทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง เช่น งบประมาณ ที่ดินที่มีอยู่ทิศทางการพัฒนาเมือง และร่วมกันคิดค้นวิธีการที่จะทำงาน โดยการสร้างความรู้เชื่อมโยงผู้รู้ เพื่อเข้ามาร่วมกันทำงานให้เกิดความสำเร็จ เพื่อแก้ปัญหาต้นเหตุให้ได้มากที่สุด

๘. กระบวนการพิจารณาสิทธิ

๘.๑ จัดทำข้อมูล เพื่อยืนยันการอยู่อาศัยในชุมชนและเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาสิทธิ ได้แก่ ข้อมูลรายครั้วเรือน ข้อมูลภาพรวมชุมชน ผังชุมชนเดิม

๘.๒ ประชุมผู้เดือดร้อน หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเกณฑ์กลางในการพิจารณาสิทธิของผู้จะเข้าไปอยู่ในโครงการ และแต่งตั้งคณะทำงานพิจารณาสิทธิ ประกอบด้วย ตัวแทนผู้เดือดร้อน สหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ (สอช.) เจ้าของที่ดิน หน่วยงานภาคี/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (พอช.) เป็นต้น

๘.๓ ประชุมพิจารณาสิทธิ โดยนำเกณฑ์กลางที่ได้จากสมาชิกเป็นตัวตั้ง มีขั้นตอนการพิจารณาดังนี้

(๑) นำเสนอภาพรวมผลการจัดทำข้อมูล (ข้อมูลรายครั้วเรือน ข้อมูลชุมชน ผังชุมชน)

(๒) นำเสนอข้อมูลผู้เดือดร้อนแต่ละราย (ข้อมูลรายครั้วเรือน/ข้อมูลพื้นฐาน ผังชุมชน) วิธีการนำเสนอเช่น ตัวแทนออกมานำเสนอ ผู้เดือดร้อนนำเสนอข้อมูลของตัวเอง โดยมีเอกสารประกอบอื่นๆ ได้แก่ บัตรประชาชน สมุดออมทรัพย์ เป็นต้น

(๓) ให้ผู้เดือดร้อนชี้แจงเพิ่มเติม (กรณีที่มีผู้อื่นนำเสนอข้อมูลแทน)

(๔) หลังการนำเสนอจบให้สมาชิกและคณะกรรมการได้ซักถามเพิ่มเติม และเสนอ

แลกเปลี่ยน

(๕) ลงมติรับรองโดยการยกมือทั้งคณะทำงานฯ และสมาชิกในที่ประชุม

(๖) สรุปข้อมูลจำนวนผู้ผ่าน-ไม่ผ่านการรับรองสิทธิ

(๗) ประธานคณะทำงานรับรองสิทธิ ลงนามรับรองสมาชิกผ่าน-ไม่ผ่านการรับรองสิทธิ

๙. จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กระบวนการออมทรัพย์ชุมชนเพื่อที่อยู่อาศัย เป็นกระบวนการสำคัญที่ต้องรณรงค์ให้ทุกชุมชนในเมืองเริ่มต้นขึ้น และดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นการส่งเสริมให้เกิดการจัดระบบทุน ส่งเสริมให้เกิดกองทุนในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

รูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย

๑. การปรับปรุงสาธารณูปโภคในที่ดินเดิม (Slum Upgrading) เป็นการปรับปรุงชุมชนในที่ดินเดิม คือ การปรับปรุงพัฒนาระบบสาธารณูปโภค หรือบริการพื้นฐานที่จำเป็น ตลอดจนพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชนให้ดีขึ้น และเชื่อมโยงการพัฒนาสังคมด้านอื่น ๆ เป็นรูปแบบการพัฒนาที่คงความเป็นชุมชนเดิม โดยปรับโครงสร้างสาธารณูปโภคเล็กน้อย ที่สำคัญคือการปรับปรุงสิทธิในที่ดินอยู่อาศัยให้ชัดเจนขึ้น ได้แก่ การเช่าโดยกลุ่ม/สหกรณ์ การได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยอย่างถูกต้อง ฯลฯ

๒. การจัดปรับผังที่ดิน (Slum Re blocking) เป็นการปรับปรุงแบบชุมชนเดิมให้เกิดระบบมีผังและโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ดีขึ้น โดยอาจมีการปรับรื้อย้ายบ้านบางส่วนและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้ดีขึ้น เป็นการดำเนินการในกรณีที่สามารถเช่าที่ดินระยะยาว หรือได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัย หรือซื้อที่ดินที่ชุมชนอยู่เดิมได้ โดยทั่วไปสภาพชุมชนจะดีขึ้น มีการปรับผังก่อสร้างบ้านใหม่ เพราะมีความมั่นคงเรื่องที่ดินเป็นการผสมผสานโครงสร้างของชุมชนเดิมบางส่วน และการปรับขยับบางส่วนใหม่ บ้านที่ใหญ่มากอาจต้องลดขนาดบ้านลง เพื่อให้สมาชิกทั้งหมดสามารถได้สิทธิอยู่อาศัยใกล้เคียงกัน

๓. การประสานประโยชน์การใช้ที่ดิน/การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) เป็นการประสานประโยชน์ระหว่างชุมชนและเจ้าของที่ดิน โดยเจ้าของที่ดินให้เช่าหรือขายที่บางส่วนให้ชุมชนในราคาถูกเพื่อแลกกับการใช้ประโยชน์จากที่ดินส่วนที่เหลือ ซึ่งชุมชนสามารถอยู่ในที่ดินโดยมีความมั่นคงระยะยาวหรือมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเกิดการจัดปรับผัง จากที่อยู่แบบกระจัดกระจายมาอยู่บริเวณเดียวกัน เกิดการก่อสร้างและการพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกันของชุมชนขึ้นใหม่ในที่ดินที่เล็กลง รัฐให้การสนับสนุนในด้านสาธารณูปโภคที่จำเป็นและชุมชนใช้เงินออมและสินเชื่อจากสถาบันการเงินในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเอง

๔. การก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในที่เดิม (Reconstruction) เป็นการรื้อย้ายจากบริเวณเดิมจากจุดหนึ่งไปอยู่อีกจุดหนึ่งโดยชุมชนต้องก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ทั้งหมด เมื่อชุมชนมีโอกาส มีความมั่นคง ชาวบ้านก็พร้อมที่จะลงทุนจะเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน ซึ่งการรื้อย้ายและสร้างชุมชนใหม่ที่อยู่ในบริเวณเดิมทำให้ชุมชนยังคงสามารถอยู่ใกล้บริเวณชุมชนเดิมและแหล่งงาน ไม่ต้องปรับตัวมากและมีความมั่นคงโดยการเช่าที่ระยะยาว

๕. การสร้างแฟลต หรืออาคารสูงมากกว่า ๒ ชั้น (Flat/Condominium) เป็นการสร้างที่อยู่อาศัยในแนวสูงเนื่องจากมีพื้นที่จำกัดเมื่อเทียบกับจำนวนผู้อยู่อาศัยที่จะต้องจัดรองรับ หรือที่ดินกลางเมืองราคาสูงซึ่งสามารถเพิ่มจำนวนความหนาแน่นของที่อยู่อาศัยได้ แต่มีข้อจำกัดคือ มีต้นทุนก่อสร้างสูง มีผลกระทบต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเดิม

๖. การรื้อย้ายและสร้างชุมชนใหม่ในที่ใหม่ (Relocation) ชุมชนบางแห่งมีขนาดเล็กกระจัดกระจายกันอยู่ไม่สามารถอยู่ในที่ดินเดิมได้ หรือบางแห่งมีปัญหาการถูกไล่ที่ จำเป็นต้องรื้อย้ายพร้อมกันจึงเกิดรูปแบบของการไปสร้างชุมชนในที่ใหม่โดยหาที่ดินใหม่ ซึ่งอาจซื้อที่ดินร่วมกันหรือเช่าจากรัฐ วางผังออกแบบเพื่อสร้างชุมชนในที่ใหม่ สร้างระบบสาธารณูปโภคใหม่หมด และก่อสร้างจัดระบบบ้าน ระบบคนในที่ใหม่ รูปแบบนี้มีข้อดีคือสามารถจัดระบบ รูปแบบใหม่ได้ทั้งโครงการ สมาชิกมักกำหนดสิทธิ์และรูปแบบใหม่

ได้พร้อมกันและใกล้เคียงกัน เนื่องจากการสร้างชุมชนใหม่ทั้งหมด และการที่ต้องย้ายไปในที่ใหม่ ชุมชนจำเป็นต้องปรับสภาพชีวิตการทำงานมาหากินใหม่ตามไปด้วย บางครั้งถ้าหากที่ไกลการคมนาคมลำบากก็จะมีปัญหาชีวิตเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่จึงพยายามหาที่ดินที่ตั้งชุมชนใหม่ให้อยู่ใกล้ที่เดิมหรือใกล้กับเส้นทางคมนาคมให้มากที่สุด

หลักคิดสำคัญของการออกแบบวางผังและการออกแบบบ้านผู้มีรายได้น้อยในโครงการบ้านมั่นคง

๑. วิเคราะห์ที่ตั้ง (พื้นที่เดิม/พื้นที่ใหม่) ลักษณะแปลงที่ดินสภาพทั่วไป เช่น ต้นไม้ ทางน้ำ ที่ดินต้องถมมากหรือไม่ ระบบสาธารณูปโภคทั้งหมด (น้ำ ไฟฟ้า ใกล้เคียง-ไกล ทางระบายน้ำ) ทางเข้า-ออก เส้นทางคมนาคมหลัก ทิศทางลม ฝน แดด สภาพอากาศ

๒. จัดตั้งกลุ่มผู้อยู่อาศัยหรือกระบวนการสังคม ความเป็นเครือญาติ ความผูกพัน กลุ่มสังคม ที่มีอยู่การมีกิจกรรมร่วมกัน การสร้างกลุ่มย่อยเพื่อการจัดการและการอยู่ร่วมกัน

๓. วางผังสาธารณูปโภคและกลุ่มอาคารให้สอดคล้องกับราคา ความยากง่ายในการก่อสร้าง และการดูแลรักษา

๔. ออกแบบอาคาร ควรพิจารณาความสามารถในการจ่าย ออกแบบพื้นที่ใช้สอยอย่าง สอดคล้องกับจำนวนสมาชิก อาชีพ ศาสนา อายุ ความจำเป็น และพฤติกรรม วัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง รูปร่าง รูปแบบอาคาร เอกลักษณะ ของชุมชน กฎหมายอาคาร ราคาก่อสร้าง การสร้างระบบกลุ่มย่อยในผังใหม่

การบริหารจัดการและบริหารงบประมาณโครงการขององค์กรชุมชน

องค์กรผู้เสนอโครงการในฐานะเจ้าของโครงการจะต้องวางระบบบริหารโครงการ โดยมี คณะกรรมการในโครงการเป็นผู้รับผิดชอบ มีระบบการเงิน เอกสารการเงินและการเก็บรักษาหลักฐานการเงิน การจัดซื้อจัดจ้าง การบริหารงานก่อสร้าง การเบิกจ่ายวัสดุ การตรวจรับงาน ประกันคุณภาพงานก่อสร้าง การดำเนินงานให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดร่วมจัดทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินการ โดย มุ่งเน้นให้ดำเนินการก่อสร้างโดยชุมชนให้มากที่สุดตามศักยภาพของชุมชน การตัดสินใจในการดำเนินการ ควรได้รับความเห็นชอบจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการพัฒนาระดับเมือง/ตำบล เจ้าของที่ดิน เป็นต้น การบริหารจัดการโครงการและงบประมาณ ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมดำเนินการโดยยึดหลักโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน

ค่านิยม

กลุ่มออมทรัพย์ หมายถึง การรวมตัวกันของชาวบ้านที่มีความเดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย จัดตั้งเป็นกลุ่มและมีการออมทรัพย์ โดยวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ที่ดิน และสิ่งแวดล้อม โดยผู้เดือดร้อน เป็นผู้บริหารโครงการ

สหกรณ์ หมายถึง การรวมตัวกันของชาวบ้านที่มีความเดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย จัดตั้งเป็นกลุ่มและมีการถือหุ้น จัดทะเบียนเป็นนิติบุคคลภายใต้กฎหมายสหกรณ์ โดยวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ที่ดิน และสิ่งแวดล้อม

เครือข่ายองค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่ม/องค์กรชุมชนหลาย ๆ กลุ่ม/องค์กรมารวมตัวกัน ประสานเชื่อมโยง สร้างความสัมพันธ์ ถักทอ สร้างสรรค์กิจกรรมบนพื้นฐาน ของความเอื้ออาทร เกิดพลังในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายทุกองค์กร และชุมชนเข้มแข็ง

สาธารณูปโภค ระบบโครงการพื้นฐาน (Infrastructure)

ด้านกายภาพ ถนน ทางเท้า ทางระบายน้ำ ระบบน้ำดื่ม น้ำใช้ อาคารส่วนกลาง พลังงาน ฯลฯ

ด้านเศรษฐกิจ การรวมกลุ่มอาชีพ การผลิต การแปรรูป การบริการ เครื่องมืออุปกรณ์ที่เป็นของส่วนกลางมีที่เก็บเป็นส่วนกลาง ฯลฯ

ด้านสังคม สวัสดิการ สุขภาพอนามัย วัฒนธรรม การจัดกลุ่ม เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ ฯลฯ ที่จะอำนวยความสะดวกครัวเรือนสมาชิกมีสภาพการอยู่อาศัยในชุมชนที่ดีขึ้นกว่าเดิม มีอาชีพรายได้พอเลี้ยงตัวได้มีระบบกลุ่มทางสังคมที่ดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากเกณฑ์เขตแดนต่อครัวเรือนแล้วยังกำหนดเขตแดนการใช้งานประมาณแต่ละด้านไว้ด้วยแล้ว

กลไกการบริหารจัดการโครงการ

สถาบันฯ ได้มีการพัฒนาระบบกลไกการพิจารณาสันับสนุนงบประมาณโดยเริ่มจากการปฏิบัติการระดับเมืองมีสำรวจข้อมูลผู้เดือดร้อนที่มีปัญหาทางด้านที่ดิน เน้นการมีส่วนร่วมของคนในเมือง มีการรับรองสิทธิผู้เดือดร้อนในระดับพื้นที่เมือง/ตำบล จัดทำแผนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย เสนอโครงการผ่านกลไกต่างๆ ได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาระดับเมือง/ตำบล คณะทำงานบ้านมั่นคงและการจัดการที่ดิน ภาค คณะทำงานพัฒนาโครงการบ้านมั่นคง และคณะอนุกรรมการบ้านมั่นคงและการจัดการที่ดิน พิจารณาเห็นชอบอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์และบริบทของแต่ละพื้นที่ และเกิดการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยทั้งเมือง/ตำบล อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๕.๒ หลักการที่ใช้ในการศึกษา

SWOT Analysis การวิเคราะห์ SWOT จะครอบคลุมขอบเขตของปัจจัยที่กว้างด้วยการระบุจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคขององค์กร ทำให้มีข้อมูลในการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายที่จะถูกสร้างขึ้นมาจากจุดแข็งขององค์กร และแสวงหาประโยชน์จากโอกาสทางสภาพแวดล้อม และสามารถกำหนดกลยุทธ์ที่มุ่งเอาชนะอุปสรรคทางสภาพแวดล้อมหรือลดจุดอ่อนขององค์กรให้มัน้อยที่สุดได้ และการ SWOT นั้นจะต้องวิเคราะห์ทั้งสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. การประเมินสภาพแวดล้อมภายในองค์กร จะเกี่ยวกับการวิเคราะห์และพิจารณาทรัพยากรและความสามารถภายในองค์กรทุกๆ ด้าน เพื่อที่จะระบุจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กรแหล่งที่มาเบื้องต้นของข้อมูลเพื่อการประเมินสภาพแวดล้อมภายใน คือ ระบบข้อมูลเพื่อการบริหารที่ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในด้านโครงสร้าง ระบบ ระเบียบ วิธีปฏิบัติงาน บรรยากาศในการทำงาน และทรัพยากร (คน เงิน วัสดุ การจัดการ) ค่านิยมองค์กร รวมถึงการพิจารณาผลการดำเนินงานที่ผ่านมาขององค์กร เพื่อที่จะเข้าใจสถานการณ์และผลของวิธีการดำเนินการก่อนหน้านี้ด้วย

๒. การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก โดยพิจารณาโอกาสและอุปสรรคทางการดำเนินงานขององค์กรที่จะได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้แก่

๒.๑ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจทั้งในและระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กร เช่น อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ นโยบาย การเงิน การงบประมาณ

๒.๒ สภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น โครงสร้างประชากร ระดับการศึกษา อัตราการรู้หนังสือ การตั้งถิ่นฐาน การอพยพและการย้ายถิ่น ลักษณะชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและวัฒนธรรม

๒.๓ สภาพแวดล้อมทางการเมือง เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา มติคณะรัฐมนตรี

๒.๔ สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี หมายถึง กรรมวิธีใหม่ๆและพัฒนาการทางด้านเครื่องมือ อุปกรณ์ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและให้บริการ

๒.๕ สถานะสุขภาพ อัตราการป่วย/ตายด้วยโรคและภัยสุขภาพของประชากร พฤติกรรมทางสุขภาพ รวมถึงระบบสุขภาพ

๒.๖ สภาพแวดล้อมทางสิ่งแวดล้อม เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิอากาศ ระบบนิเวศ ผลกระทบจากการเกษตร อุตสาหกรรม เป็นต้น

๓. ระบุสถานการณ์จากการประเมินสภาพแวดล้อมเมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับ จุดแข็ง-จุดอ่อน โอกาส-อุปสรรค จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกด้วยการประเมินสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกแล้ว ให้นำจุดแข็ง-จุดอ่อนภายในมาเปรียบเทียบกับ โอกาส-อุปสรรคจากภายนอกเพื่อดูว่าองค์กร กำลังเผชิญสถานการณ์เช่นใดและภายใต้สถานการณ์เช่นนั้น องค์กรควรจะทำอย่างไร โดยทั่วไปในการวิเคราะห์ SWOT ดังกล่าวนี้ องค์กรจะอยู่ในสถานการณ์ ๔ รูปแบบดังนี้

๓.๑ สถานการณ์ที่ ๑ (จุดแข็ง-โอกาส) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่พึงปรารถนาที่สุด เนื่องจากองค์กรค่อนข้างจะมีหลายอย่าง ดังนั้น ผู้บริหารขององค์กรควรกำหนดกลยุทธ์ในเชิงรุก (Aggressive - strategy) เพื่อดึงเอาจุดแข็งที่มีอยู่มาเสริมสร้างและปรับใช้และฉกฉวยโอกาสต่างๆ ที่เปิดมาหาประโยชน์อย่างเต็มที่

๓.๒ สถานการณ์ที่ ๒ (จุดอ่อน-ภัยอุปสรรค) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด เนื่องจากองค์กรกำลังเผชิญอยู่กับอุปสรรคจากภายนอกและมีปัญหาจุดอ่อนภายในหลายประการ ดังนั้น ทางเลือกที่ดีที่สุด คือ กลยุทธ์ การตั้งรับหรือป้องกันตัว (Defensive strategy) เพื่อพยายามลดหรือหลบหลีกภัยอุปสรรคต่างๆที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตลอดจนหามาตรการที่จะทำให้องค์กรเกิดความสูญเสียที่น้อยที่สุด

๓.๓ สถานการณ์ที่ ๓ (จุดอ่อน-โอกาส) สถานการณ์องค์กรมีโอกาเป็นข้อได้เปรียบด้านการแข่งขันอยู่หลายประการ แต่ติดขัดอยู่ตรงที่มีปัญหาอุปสรรคที่เป็นจุดอ่อนอยู่ หลายอย่างเช่นกัน ดังนั้น ทางออก คือ กลยุทธ์การพลิกตัว (Turnaround-oriented strategy) เพื่อจัดหรือแก้ไขจุดอ่อนภายในต่างๆ ให้พร้อมที่จะฉกฉวยโอกาสต่างๆที่เปิดให้

๓.๔ สถานการณ์ที่ ๔ (จุดแข็ง-อุปสรรค) สถานการณ์นี้เกิดขึ้นจากการที่สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงาน แต่ตัวองค์กรมีข้อได้เปรียบที่เป็นจุดแข็งหลายประการ ดังนั้นแทนที่จะรอจนกระทั่งสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ก็สามารถที่จะเลือกกลยุทธ์การแตกตัว หรือ ขยายขอบข่ายกิจการ (Diversification Strategy) เพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีสร้างโอกาสในระยะยาวด้านอื่นๆ แทน

๔. ข้อพิจารณาในการวิเคราะห์ SWOT มีดังนี้

๔.๑ ควรวิเคราะห์แยกแยะควรทำอย่างลึกซึ้ง อยู่บนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อให้ได้ปัจจัยที่มีความสำคัญจริง ๆ เป็นสาเหตุหลัก ๆ ของปัญหาที่แท้จริง กล่าวคือ เป็นปัจจัยที่มีประโยชน์ในการนำไปกำหนดเป็นนโยบาย ตลอดจนสามารถนำไปกำหนดกลยุทธ์ ที่จะทำให้องค์กร/ชุมชนบรรลุเป้าหมายที่เป็นผลลัพธ์ขั้นสุดท้าย (Result) ได้จริง

๔.๒ การกำหนดปัจจัยต่าง ๆ ไม่ควรกำหนดขอบเขตของความหมายของปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น จุดอ่อน (W) หรือ จุดแข็ง (S) หรือ โอกาส (O) หรือ อุปสรรค (T) ให้มีความหมายคาบเกี่ยวกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตัดสินใจ และชี้ชัดว่าปัจจัยที่กำหนดขึ้นมานั้นเป็นปัจจัยในกลุ่มใด ทั้งนี้เพราะปัจจัยที่อยู่ต่างกลุ่มกัน ก็ต้องสมควรที่จะนำไปกำหนดกลยุทธ์ที่ต่างกันออกไป

หลักการสำคัญของ SWOT คือ การวิเคราะห์ปัจจัยทางสภาพแวดล้อมและศักยภาพขององค์กรที่มีผลต่อการดำเนินการทั้งนี้ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการดำเนินการมีทั้งปัจจัยภายนอก (External Factor) และปัจจัยภายใน (Internal Factor) โดยที่ปัจจัยภายนอกถือว่าเป็นปัจจัยที่ควบคุมได้ยากหรือไม่สามารถควบคุมได้ เช่น การเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ กฎหมาย เทคโนโลยี เป็นต้น ส่วนปัจจัยภายในเป็นปัจจัยที่องค์กรสามารถควบคุมได้ เช่น บุคลากร งบประมาณ SWOT ย่อมาจากภาษาอังกฤษ ๔ ตัว ดังนี้

S (Strengths) หมายถึง จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายในความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก องค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือหมายถึงการดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดีเป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในหน่วยงาน เช่น จุดแข็งด้านการเงิน จุดแข็งด้านการผลิต จุดแข็งด้านทรัพยากรบุคคล องค์กรจะต้องใช้ประโยชน์จากจุดแข็งในการกำหนดกลยุทธ์

W (Weaknesses) หมายถึง จุดด้อยหรือจุดอ่อน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายในสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงการดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดีเป็นปัญหา หรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในต่างๆ ของหน่วยงาน ซึ่งจะต้องหาวิธีในการแก้ไขปัญหานั้น

O (Opportunities) หมายถึง โอกาส ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอกและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์การดำเนินการขององค์กร เป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกของหน่วยงาน เอื้อประโยชน์หรือส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กร โอกาสแตกต่างจากจุดแข็ง ตรงที่โอกาสนั้น เป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายนอก แต่จุดแข็งนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายใน

T (Threats) หมายถึง อุปสรรค ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอกและสถานการณ์ภายนอกขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร บางครั้งการจำแนกโอกาสและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยากเพราะทั้งสองสิ่งนี้สามารถเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรคได้ และในทางกลับกันอุปสรรคอาจกลับกลายเป็นโอกาสได้เช่นกัน

**การวิเคราะห์ศักยภาพและสภาพแวดล้อมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาที่อยู่อาศัย
ของกรุงเทพมหานคร**

ปัจจัยภายใน	
จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> - มีโครงสร้างองค์กรในการบริหารจัดการทั้งเชิงหน้าที่และเชิงพื้นที่ - บุคลากรมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ - มีฐานข้อมูลของประชากรและประเภทของชุมชนที่จดทะเบียนตามระเบียบกรุงเทพมหานคร ที่สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการกำหนดนโยบายและการวางแผนการพัฒนา - มีหน่วยงานที่ดำเนินงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและที่อยู่อาศัยได้ครอบคลุมทุกมิติ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการปรับปรุงโครงสร้างการแบ่งส่วนราชการภายในเพื่อรองรับภารกิจใหม่ ในปี ๒๕๖๑ - ยังไม่มีนโยบาย/แนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน - บุคลากรขาดความรู้ - ยังไม่รู้ถึงบทบาท อำนาจหน้าที่ ที่จะต้องดำเนินการในเรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัย - การโยกย้าย เปลี่ยนสายงาน เปลี่ยนตำแหน่ง - ไม่มีฐานข้อมูลเฉพาะของชุมชนในกรุงเทพมหานครในเรื่องของที่อยู่อาศัย - ขาดการบูรณาการ การประสานงานอย่างต่อเนื่อง การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงานระดับสำนักและระดับเขต - ดำเนินกิจกรรมเฉพาะกับชุมชนที่จดทะเบียนตามระเบียบกรุงเทพมหานคร - ขาดการประชาสัมพันธ์ ข้อมูล ข่าวสาร ข้อเท็จจริง เพื่อสร้างการรับรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในกระบวนการดำเนินงานให้กับประชาชน
ปัจจัยภายนอก	
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Treats)
<ul style="list-style-type: none"> - แผนแม่บทการพัฒนาที่อยู่อาศัย ๒๐ ปี และแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ ๒๐ ปี ที่กำหนดบทบาทของกทม. ในฐานะจังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษในการบริหารจัดการด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย - มีเครือข่ายขององค์กรพัฒนาที่อยู่อาศัยในระดับประเทศ ที่พร้อมจะร่วมมือและให้การสนับสนุนและถ่ายทอดประสบการณ์ ได้แก่ การเคหะแห่งชาติ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สถาบันการศึกษา - มีฐานข้อมูลการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดการอพยพเข้ามาหาแหล่งงาน ก่อให้เกิดความแออัดและบุกรุกพื้นที่เพื่ออยู่อาศัย - กลุ่มผู้ได้รับความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย ไม่ไว้วางใจกระบวนการแก้ไขปัญหาของกทม. เพราะยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจน - หน่วยงานภายนอก ประสานงานโดยตรงกับเครือข่ายภาคประชาชน โดยไม่ได้มีการประสานเขต - เครือข่ายภาคประชาชนดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกโดยไม่พึงพิงเขต - ฐานข้อมูลจัดทำโดยเครือข่ายภาคประชาชน ไม่สอดคล้องกับฐานข้อมูลชุมชนของกทม. - ขาดการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงาน - ฐานข้อมูลที่มีข้อมูลไม่ตรงกัน

๖. แนวทางการดำเนินการ / ระยะเวลา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

๖.๑ ศึกษา รวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์นโยบายและแผนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัย ผลการศึกษาที่ได้จากรายงานโครงการศึกษาสภาพปัญหา สถานการณ์ และความต้องการที่อยู่อาศัยของประชาชนในกรุงเทพมหานคร โดยวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และรายงานผลการศึกษาโครงการศึกษา วิเคราะห์ บทบาท พันธกิจของหน่วยงานที่ปฏิบัติงานด้านที่อยู่อาศัย เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมกับบริบทของกรุงเทพมหานคร โดยศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

๖.๒ ประชุมร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อหาแนวทางการดำเนินงานแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยให้กับประชาชนผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร จัดทำหลักสูตร และกำหนดช่วงเวลาดำเนินกิจกรรมตามแผน

๖.๓ ถอดบทเรียนความสำเร็จโดยการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาพื้นที่จริงที่เป็นตัวอย่างการพัฒนาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยในเมืองโดยใช้แนวทางบ้านมั่นคง เพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการดำเนินงานของกรุงเทพมหานคร

๖.๔ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้ความเข้าใจระบบการจัดเก็บข้อมูล การนำเข้าข้อมูล การใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล เพื่อจัดทำฐานข้อมูลชุมชนของกรุงเทพมหานครด้านที่อยู่อาศัย โดยใช้ฐานข้อมูลเดิมของหน่วยงานภายนอกมาเป็นฐาน เพื่อปรับปรุงให้เป็นชุดข้อมูลที่ถูกต้อง เป็นปัจจุบัน และสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเดียวกัน

๖.๕ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ชีตความสามารถและทักษะต่าง ๆ ให้แก่บุคลากรในองค์กรที่ ด้วยการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาและจัดการที่อยู่อาศัย

๖.๖ จัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่จริง เพื่อส่งเสริมความรู้ให้แก่ผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง สังกัดสำนักและสำนักงานเขต ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของประชาชนผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานครโดยใช้กระบวนการบ้านมั่นคง

๖.๗ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการหรือประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวทาง บทบาทการดำเนินของแต่ละส่วนความรับผิดชอบ ร่วมกับสำนักต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เขต ชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หน่วยงานภาคี เพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน

๖.๘ ประชุมคณะทำงานพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ระดับเขต เพื่อร่วมกันดำเนินการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของประชาชนในพื้นที่ วิเคราะห์สภาพปัญหาและสถานการณ์ที่แตกต่างกันตามพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความต้องการของประชาชนที่อาศัยอยู่ ซึ่งส่งผลต่อการเลือกรูปแบบวิธีการในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม

๖.๙ ลงพื้นที่สร้างการรับรู้ ความเข้าใจ ชี้แจงแนวทางการดำเนินการตามแนวทางบ้านมั่นคง เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมและรองรับชุมชนที่อาจประสบปัญหาด้านที่อยู่อาศัยในอนาคตร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่

๖.๑๐ ติดตาม วิเคราะห์ประเมินผล และสรุปผลการดำเนินงานเสนอผู้บริหาร

ให้เป็นชุดข้อมูลที่ถูกต้อง เป็นปัจจุบัน และสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเดียวกัน													
๕. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขีดความสามารถและทักษะต่าง ๆ ให้แก่บุคลากรในองค์กรที่ ด้วยการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาและจัดการที่อยู่อาศัยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ขีดความสามารถและทักษะต่าง ๆ ให้แก่บุคลากรในองค์กรด้วยการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาและจัดการที่อยู่อาศัย													
๖. จัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่จริงเพื่อส่งเสริมความรู้ให้แก่ผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง สังกัดสำนักและเขตในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของประชาชนผู้มีรายได้น้อยใน กทม. โดยใช้กระบวนการบ้านมั่นคง													
๗. ประชุมเชิงปฏิบัติการหรือประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวทาง บทบาทการดำเนินงานของแต่ละส่วนความรับผิดชอบ ร่วมกับสำนักต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เขต ชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน													
๘. ประชุมคณะทำงานพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ระดับเขต เพื่อร่วมกันดำเนินการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของประชาชนในพื้นที่ วิเคราะห์สภาพปัญหาและสถานการณ์ที่แตกต่างกันตามพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความต้องการของประชาชนที่อาศัยอยู่													

ซึ่งส่งผลต่อการเลือกรูปแบบวิธีการในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม														
๙. ลงพื้นที่สร้างการรับรู้ ความเข้าใจ ชี้แจงแนวทางการดำเนินการตามแนวทางบ้านมั่นคงเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมและรองรับชุมชนที่อาจประสบปัญหาด้านที่อยู่อาศัยในอนาคตร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่														
๑๐. ติดตาม วิเคราะห์ประเมินผล และสรุปผลการดำเนินงานเสนอผู้บริหาร														

๗. ประโยชน์จากการศึกษา

๗.๑ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานได้รับการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ ทักษะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับพื้นที่ และมีการใช้ฐานข้อมูลด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัยของกรุงเทพมหานครมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ วางแผนการดำเนินงานตามบริบทของพื้นที่ ดำเนินการตามนโยบายด้านการจัดการที่อยู่อาศัยของกรุงเทพมหานครได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๗.๒ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่ผ่านการอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้กับผู้ปฏิบัติงาน ประชาชน ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ได้รับความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย เพื่อลดความขัดแย้งและเกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครที่เหมาะสมในทุกภาคส่วน

๗.๓ กรุงเทพมหานครมีเครือข่ายในการดำเนินงานด้านการพัฒนาและจัดการที่อยู่อาศัยระหว่างหน่วยงานของกรุงเทพมหานคร หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ หน่วยงานภาคีภายนอก เครือข่ายภาคประชาชน เครือข่ายภาคประชาสังคม

๘. งบประมาณ

ไม่ใช้งบประมาณ

๙. แนวทางการติดตามและประเมินผล

๙.๑ ตัวชี้วัดความสำเร็จ ระดับผลผลิต (Output) และหรือระดับผลลัพธ์ (Outcome)

ผลผลิต (Output)

- มีเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย ระหว่างหน่วยงานของกรุงเทพมหานคร หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาคประชาสังคม อย่างน้อย ๑ เครือข่าย

- เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลการดำเนินงานระหว่างเครือข่าย ผ่านทางช่องทางต่างๆ อย่างน้อย ๓ เดือน/ครั้ง

ผลลัพธ์ (Outcome)

- มีการนำความรู้ไปใช้ได้เป็นประโยชน์กับการวางแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยของกรุงเทพมหานคร
 - เพิ่มประสิทธิภาพและช่องทางการแลกเปลี่ยนข้อมูล การเชื่อมข้อมูลจากส่วนกลางให้สามารถใช้ฐานข้อมูลร่วมกันได้ ผ่านศูนย์ข้อมูล Website, Line Official, Facebook สำนักพัฒนาสังคม
 - มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสามารถนำมารวบรวมเป็นคู่มือปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยในแต่ละรูปแบบ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานเบื้องต้น
- ๙.๒ วิธีการ/เครื่องมือที่ใช้ในการติดตามและการประเมินผล (สำเร็จ)
- แบบประเมินผลการทดสอบความรู้ก่อนและหลังการอบรม (Pre Test-Post Test) ในวันแรกของการอบรมและวันสุดท้ายของการอบรม
 - แบบประเมินระดับความสามารถในการนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน
 - จำนวนการจัดตั้งคณะทำงานพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ระดับเขต
 - การแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านการประชุม หนังสือราชการ Website, Line Official, Facebook สำนักพัฒนาสังคม

๑๐. ข้อเสนอแนะ

๑๐.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ควรมีการมอบนโยบายการดำเนินงานที่ชัดเจนไปสู่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัยทุกระดับ
- การให้ความสำคัญกับสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายภายนอก ทั้งที่เป็นองค์กรอิสระ องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา สถาบันการเงิน กลุ่มพัฒนาเมืองและธุรกิจพัฒนาที่อยู่อาศัย และสร้างการมีส่วนร่วมในทุกระดับอย่างแท้จริง ตั้งแต่ร่วมรับรู้ปัญหาในชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหา และร่วมได้รับผลประโยชน์ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินงาน

๑๐.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- ควรปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานให้มีการบูรณาการ การประสานความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนข้อมูล ระหว่างหน่วยงานระดับสำนัก เขต และหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่อยู่อาศัย เพื่อให้เป็นไปตามภารกิจของหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ และได้แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย
- พัฒนาช่องทางในการสื่อสารเกี่ยวกับปัญหาและสถานการณ์การพัฒนาที่อยู่อาศัยให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละเขต/ชุมชน เพื่อเป็นช่องทางในการให้ความรู้ประชาชน และสื่อสารถึงผู้บริหารกรุงเทพมหานครให้รับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อป้องกันและแก้ไขได้อย่างทันท่วงที โดยรวบรวมปัญหาด้านที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด หรือหน่วยงานกรุงเทพมหานครที่เกี่ยวข้องและเขตเจ้าของพื้นที่ บูรณาการความร่วมมือจากเครือข่ายภายนอก ที่สำคัญ สำนักพัฒนาสังคมจะต้องสื่อสารสู่ประชาชนให้ร่วมกันติดตาม ประเมินผลการแก้ไขปัญหา และถอดบทเรียนเพื่อการป้องกันปัญหาเชิงรุก

- ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูล ข่าวสาร โดยการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาเป็นเครื่องมือ เพื่อสามารถดำเนินงานได้ทัน ตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก

